

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Н.В. Горло

ОСНОВИ ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для здобувачів ступеня вищої освіти
бакалавра напряму підготовки «Політологія»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол №
від 2016 р.

Запоріжжя
2016

УДК: 321.01(076)

ББК: Ф0я73

Г 695

Горло Н.В. Основи політичної регіоналістики: методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки «Політологія» / Н.В. Горло. – Запоріжжя: ЗНУ, 2016. – 58 с.

У методичних вказівках подано теми, вивчення яких передбачено навчальною програмою дисципліни «Основи політичної регіоналістики». Методичні вказівки містять плани семінарських занять, перелік ключових понять до тем, питання для самоперевірки, перелік літератури і рекомендації для студентів з підготовки до семінарських занять. Основний текст доповнюють структурно-логічні схеми до курсу, термінологічний словник і додатки, які містять фрагменти наукових праць, присвячених дослідженню проблем розвитку регіонів.

Методичні вказівки призначені для студентів III курсу факультету соціології та управління напряму підготовки «Політологія».

Рецензент *Ю.Г. Мальована*, к.політ.н., доцент

Відповідальний за випуск *Є.Г. Цокур*, завідувач кафедри політології, д.політ.н., доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РЕГІОН ЯК РІВЕНЬ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ. ВІДНОСИНИ У СИСТЕМІ «ЦЕНТР-РЕГІОН»	
<u>Тема 1.</u> Політична регіоналістика як субдисципліна політичної науки.....	7
<u>Тема 2.</u> Регіональний рівень управління.....	9
<u>Тема 3.</u> Регіоналізм та регіоналізація у сучасному світі.....	14
<u>Тема 4.</u> Децентралізація влади в Україні.....	17
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАХ. РЕГІОНИ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ	
<u>Тема 5.</u> Регіональна політика	21
<u>Тема 6.</u> Регіональна ідентичність і регіональна політична культура	25
<u>Тема 7.</u> Регіональні політичні конфлікти і стратегії їх врегулювання.....	29
<u>Тема 8.</u> Участь регіонів у міжнародному співробітництві	35
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	39
СХЕМИ ДО КУРСУ	41
Зв'язок політичної регіоналістики з іншими науками.....	38
Типи держав за ступенем централізації влади.....	39
Співвідношення регіональної ідентичності, регіональної політичної культури і політичного регіоналізму.....	40
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	44
ДОДАТОК А.....	47
ДОДАТОК Б	52
ЛІТЕРАТУРА	55

ВСТУП

Курс «Основи політичної регіоналістики» належить до нормативних дисциплін і посідає важливе місце у підготовці студентів-політологів.

Сьогодні політична регіоналістика – це новий науковий напрям, що перебуває у стадії становлення. Його актуальність пояснюється тим, що зараз регіон стає важливим рівнем політичної дії і діалогу, де національні і глобальні сили зустрічають місцеві вимоги. Важливі зміни, що відбуваються у суспільстві на регіональному і місцевому рівні з другої половини ХХ ст., пов'язані з процесами інтеграції і регіоналізації. Зростання ролі регіонів у житті багатьох сучасних держав і у світових політичних процесах підвищує інтерес до процесів регіонального розвитку.

Тенденції, що визначають риси політичного розвитку регіонів, пов'язані у першу чергу з підвищенням ролі регіональних еліт у процесі прийняття рішень, що стосуються внутрішньополітичних і зовнішньополітичних проблем регіонального політичного життя. Значний інтерес сучасних політологів привертає дослідження особливостей і закономірностей розвитку сучасних регіональних суспільно-політичних систем, з'ясування співвідношення інтеграційних і дезінтеграційних тенденцій у регіональних співтовариствах, вивчення можливостей адаптації регіональних систем до нових умов у контексті світових глобалізаційних процесів. У сучасному світі актуалізується дослідження федералізму як політичного принципу, що обумовлене наявними тенденціями до надання окремим територіальним одиницям певного політичного статусу і прав.

У сучасних українських реаліях значення практичної функції політичної регіоналістики значно зростає, що обумовлюється нагальною потребою у вирішенні низки назрілих проблем у взаємовідносинах між центральним і регіональним рівнями управління. Проведення реформи організації влади на місцевому і регіональному рівнях вимагає детального вивчення досвіду децентралізації влади зарубіжних країн, що стає можливим у рамках порівняльних регіонознавчих досліджень.

Новизна наукової дисципліни полягає у тому, що вона передбачає використання міждисциплінарного підходу у вивченні політичних систем в регіональному розрізі, що дозволяє студентам

отримати уявлення про особливості перебігу політичних процесів на рівні регіонів.

Мета: вивчення регіону як суб'єкта політики, дослідження макрополітичних процесів на регіональному рівні, специфічних аспектів регіонального управління та відносин між центром і регіонами.

Завдання:

- дослідження політичних процесів на регіональному рівні;
- вивчення структури і функцій регіонального рівня влади в Україні та зарубіжних країнах;
- аналіз відносин у системі «центр-регіон»;
- аналіз вітчизняних проблем регіонального розвитку.

У процесі реалізації мети у студентів формується цілісна система знань і навиків. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- ключові поняття і терміни дисципліни ««Основи політичної регіоналістики»»;
- механізм становлення регіонів як політичних співтовариств;
- сутність регіоналізму та регіоналізації;
- специфіку відносин між національним і регіональним владними рівнями;
- принцип федералізму та його реалізацію у сучасних політичних системах;
- сутність та умови існування регіональної ідентичності та регіональної політичної культури;
- специфіку регіональних політичних конфліктів і основні стратегії їх врегулювання;
- принципи та інструменти регіональної політики;
- роль політичних регіонів як акторів міжнародних відносин;
- особливості політичного розвитку регіонів України.

вміти:

- фахово тлумачити основні поняття політичної регіоналістики;
- визначати і порівнювати специфіку політичного, культурного, соціально-економічного розвитку регіонів як політичних утворень;

- аналізувати відносини у системах «центр-регіон» та «регіон-регіон»;
- розробляти шляхи вирішення проблем функціонування регіонального рівня влади в Україні;
- критично осмислювати досвід регіонального розвитку зарубіжних країн та вміти адаптувати його до українських реалій;
- прогнозувати розвиток регіональних політичних процесів як в Україні, так і у світі.

Поєднання теоретичних знань та практичних вмінь дають змогу студентам не тільки глибше зрозуміти сутність політичних процесів на регіональному рівні, але й застосувати отримані знання і навички під час роботи у регіональних політичних структурах, регіональних науково-дослідних урядових і неурядових організаціях, бізнес-структурах, які займаються розвитком регіонів і транскордонним співробітництвом.

РЕГІОН ЯК РІВЕНЬ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ. ВІДНОСИНИ У СИСТЕМІ «ЦЕНТР-РЕГІОН»

Тема 1. Політична регіоналістика як субдисципліна політичної науки.

Мета: визначити предметне поле і пізнавальні задачі навчальної дисципліни «Основи політичної регіоналістики», окреслити її місце в системі суспільних наук.

План

1. Політична регіоналістика як наукова дисципліна. Об'єкт і предмет політичної регіоналістики.
2. Функції політичної регіоналістики і її зв'язок з іншими науками.
3. Методологічні підходи політичної регіоналістики.
4. Підходи до визначення поняття «регіон».
5. Стан регіональних політичних досліджень у зарубіжній та вітчизняній політичних науках.

 Ключові поняття: політична регіоналістика, регіон.

Методичні вказівки до семінару

1. Підготовка до першого семінару передбачає актуалізацію у студентів знань з курсу «Загальна теорія політики». Студенти повинні усвідомити, що політична регіоналістика вивчає ті ж процеси, що відбуваються у державах та на світовому рівні, але у регіональному розрізі. При відповіді на перше питання студентам потрібно визначити причини, які на сучасному етапі актуалізували дослідження проблем регіонального розвитку – як у масштабах окремих держав (відносини між центральною і регіональною владою), так і у світових політичних процесах (вплив глобалізації). Вивчення цих питань дозволить зробити висновок про актуальність існування дисципліни. Проблемним питанням семінару є з'ясування статусу даної дисципліни – це окрема наука, або субдисципліна політичної науки, або складова регіонознавства. Власну відповідь потрібно аргументувати. Визначення об'єкта і предмета політичної регіоналістики у рамках питання спрямовує до визначення

політичної регіоналістики як складової політичної науки, тому що її предметом є регіональні соціально-політичні процеси і інститути.

2. При розгляді другого питання потрібно визначити функції, які виконує політична регіоналістика: пізнавальну, прогностичну, методологічну, практичну, а також звернути увагу на зв'язок політичної регіоналістики з політологією, регіонознавством, історією, політичною конфліктологією, політичною географією, етнопсихологією, територіальним правом та іншими науками. Обов'язково слід відзначити, що саме запозичене політичною регіоналістикою від цих наук або які проблеми потрапляють у їх спільне предметне поле. Зв'язок політичної регіоналістики з іншими науками зображено у Схемі 1 (Див. с. 41).

3. Третє питання передбачає здійснення аналізу методологічної бази політичної регіоналістики. Необхідно розглянути методологічні підходи, що використовуються у політичній регіоналістиці, а саме: політико-географічний і геополітичний, політико-історичний, соціально-політичний та інші. Слід звернути увагу на три методологічні рівні дослідження проблем регіонального розвитку: вивчення регіону як особливого мікрокосму, що ставить у центр уваги проблему регіональної ідентичності та регіональної політичної культури; дослідження регіону як складної політичної системи, що має декілька підсистем; аналіз регіону як учасника макропроцесів – на рівні держави чи світової спільноти. Потрібно визначити методи, які використовуються на кожному рівні.

4. Визначаючи сутність поняття «регіон», необхідно звернути увагу на його розуміння представниками таких наук, як географія, регіонознавство, правознавство, геополітика, філософія та інших. Потрібно дати визначення поняття з позицій політичної науки, розуміючи регіон як складну політичну систему з певними властивостями. Необхідно розглянути еволюцію поняття і порівняти смислове навантаження понять «регіон», «район», «провінція».

5. Останнє питання семінарського заняття передбачає проведення огляду становлення політичної регіоналістики у зарубіжних країнах та у країнах пострадянського простору. Необхідно звернути увагу на чинники, які обумовили появу нового напрямку політичних досліджень. Характеризуючи стан регіонознавчих досліджень в Україні, слід подати характеристику науково-дослідних центрів, які проводять вивчення регіонів,

окреслити наявні проблеми і визначити перспективи розвитку політичної регіоналістики у нашій країні.

??? Питання для самоконтролю

1. Чим обумовлена поява політичної регіоналістики як окремого напрямку регіональних досліджень?
2. Що є об'єктом і предметом вивчення політичної регіоналістики?
3. Який статус має політична регіоналістика у системі суспільних наук? Відповідь обґрунтуйте.
4. Які функції виконує політична регіоналістика?
5. Розкрийте взаємозв'язок політичної регіоналістики з іншими науками.
6. Які методологічні підходи використовуються у політичній регіоналістиці?
7. Яке визначення має поняття «регіон» у політичній регіоналістиці? Чим це визначення відрізняється від тлумачень даного поняття іншими науками?
8. Як співвідносяться поняття «регіон», «район», «провінція»?
9. Охарактеризуйте розвиток політичної регіоналістики у країнах пострадянського простору.

Література

1. Барзилов С., Чернышев А. Регион как политическое пространство // Свободная мысль. – 1997. - № 2. – С. 3-13.
2. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006. – 280 с.
3. Дергачев В.А., Вардомский Л.Б. Регионоведение. – М.: Юнити-Дана, 2004. – 464 с.
4. Зінько І. Актуальні проблеми регіоналістики як науки // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2001. - № 5. – С. 12-16.
5. Зуєва В.О. Політична регіоналістика: теоретико-методологічний аналіз // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 112-121.
6. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 479 с.
7. Косов Ю.В., Фокина В.В. Политическая регионалистика. – СПб.: Питер, 2009. – 192 с.
8. Маркевич Т.Л. Сутнісні особливості визначення регіону в

- контексті управління його розвитком. – Режим доступу : <http://intkonf.org/markevich-tl-sutnisni-osoblivosti-viznachennya-regionu-v-konteksti-upravlinnya-yogo-rozvitkom/>
9. Медведев Н.П. Политическая регионалистика. – М.: Гардарики, 2002. – 176 с.
 10. Мельник В., Скочиляс Л. Політична регіоналістика: предметне поле і теоретико-методологічні основи // Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. – 2002. – Вип. 4. – Режим доступу: http://franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk4/Politologija/Melnyk_Skochy1
 11. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К. Знання України, 2005. – 498 с.
 12. Сергунин А.А. Проблемы и возможности регионалистики // Полис. – 1994. - № 5. – С. 149-151.
 13. Туровский Р. Политическая регионалистика. – М., 2009. – Введение. Теоретические основы политической регионалистики.
 14. Туровский Р.Ф. Основы и перспективы региональных политических исследований // Полис. – 2001. - № 1. – С. 138-156.
 15. Туровский Р.Ф. Политическая география. – М.-Смоленск: Издательство СГУ, 1999. – 381 с.
 16. Ушакова Ж.С. Регіон як політичний феномен в умовах формування нового світового порядку // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – 2009. – Вип. 19. – С. 317-324.

Тема 2. Регіональний рівень управління.

Мета: визначити сутність, структуру, функції регіонального рівня управління і охарактеризувати моделі організації влади на регіональному рівні у країнах світу.

План

1. Сутність і значення регіонального рівня влади. Суб'єкти регіонального управління.
2. Регіон як адміністративно-територіальна одиниця (АТО). Класифікація АТО.

3. Моделі взаємодії органів державного управління і органів самоврядування в регіонах сучасних держав.
4. Система організації влади на регіональному рівні в Україні на сучасному етапі.

 Ключові поняття: регіональний рівень управління, регіональна влада, місцеве самоврядування, державне управління регіонами.

Методичні вказівки до семінару

1. На регіональному рівні відбуваються ті ж процеси, що у й державі. Специфіка даного семінару полягає у тому, що в його рамках розглядаються питання організації і функціонування регіонального рівня управління. У першому питанні потрібно визначити сутність регіонального рівня управління. Студенти повинні чітко усвідомити, що регіональний рівень управління локалізується між первинним (базовим) і національним рівнями. Необхідно пояснити необхідність утворення регіонального рівня управління в унітарних і федеративних державах. Регіональне управління реалізується системою органів регіональної влади, яка представлена органами державного управління регіонами і органами місцевого самоврядування. Студенти повинні виділити принципові відмінності державного управління регіонами і місцевого самоврядування за такими критеріями, як цілі, сфери компетенції, формування владного апарату та іншими.

2. У другому питанні потрібно охарактеризувати регіон як адміністративно-територіально одиницю, тобто як елемент адміністративно-територіального поділу держави. Слід звернути увагу, що регіон як гомогенне природно-історичне і соціокультурне утворення привабливе бути об'єктом управління, саме тому чимало історичних регіонів у той же час мають статус АТО. Хоча є винятки, коли один історичний регіон поділений на кілька АТО, або, навпаки, декілька історичних регіонів входять в одну АТО. До всіх випадків пропонується навести приклади. Потрібно назвати характеристики АТО і визначити особливості двох типів АТО: «первинних» («природних») і «штучних». Доцільно навести приклади «природних» і «штучних» АТО, звертаючись до українських реалій.

3. Третє питання орієнтує студентів на аналіз особливостей функціонування регіональної влади у різних країнах світу. Необхідно охарактеризувати моделі регіонального управління: європейську,

англосаксонську, іберійську, радянську. Для прикладу слід обрати кілька унітарних і федеративних країн, у яких особливості певної моделі проявляються найбільш яскраво. Наприклад, особливості європейської моделі можна простежити на прикладі унітарної Франції та федеративної Німеччини, що дозволить з'ясувати специфіку організації регіональної влади в унітарних і федеративних державах. В якості творчого завдання пропонується поміркувати – які національні особливості обумовлюють існування саме тієї чи іншої моделі регіонального управління?

4. Для характеристики регіональної влади в Україні, яка на нинішньому етапі представлена органами державної влади – місцевими державними адміністраціями і органами самоврядування – місцевими радами – потрібно опрацювати Конституцію України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 19 червня 1992 р. зі змінами та доповненнями, Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. Необхідно виділити сфери виключної і сфери суміжної компетенції кожного рівня влади. Вивчивши систему місцевої влади в Україні, студенти повинні з'ясувати її недоліки, що, зокрема, пов'язані з принципами розподілу повноважень. Пропонується вирішити проблемну ситуацію семінару – чи свідчить той факт, що місцеві ради не мають власних виконавчих структур і передають виконавчі повноваження державним адміністраціям, про формальний характер місцевого самоврядування в Україні?

??? Питання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте необхідність формування регіонального рівня управління в унітарних і федеративних державах.
2. Які види влади формують регіональний рівень влади?
3. Чи тотожні поняття «регіональна влада» і «місьцеве самоврядування»?
4. За якими критеріями можна провести розмежування державного управління в регіоні і місцевого самоврядування?
5. Охарактеризуйте «природні» і «штучні» адміністративно-територіальні одиниці.
6. Охарактеризуйте моделі організації регіонального рівня влади у сучасному світі.
7. Які органи влади представлені на регіональному рівні в Україні?
8. До якої моделі організації регіонального рівня влади можна

віднести український варіант?

9. Розкрийте проблеми, які виникають у процесі взаємодії між різними рівнями урядування в Україні.

Література

1. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). – К.: Атіка, 2000. – 323 с.
2. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування і державне управління: конституційно-правові основи співвідношення і взаємодії. – К.: Знання, 2007. – Розділ 2. 2.4. Регіональне самоврядування як форма децентралізації державного управління.
3. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006. – 280 с.
4. Декларація щодо регіоналізму в Європі // Калитчак Р. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. – К.: Знання, 2007. – С. 254-264.
5. Державне управління і місцеве самоврядування: Навч. посіб. / Колодій А.М., Олійник А.Ю. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 304 с.
6. Закон України «Про генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. № 059-III.
7. Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., професора Г.І. Зеленько. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 164 с.
8. Косов Ю.В., Фокина В.В. Политическая регионалистика. – СПб.: Питер, 2009. – 192 с.
9. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
10. Лазор О.Д., Лазор О.Я., Чемерис А.О. Територіальна організація влади в Україні. – К.: Знання, 2007. – 248 с.
11. Медведев Н.П. Политическая регионалистика. – М.: Гардарики, 2002. – 176 с.
12. Осавелюк А.М. Зарубежный федерализм: организация государственной власти в субъектах федерации. – М.: ЮРЛИТ, 1996. – 233 с.
13. Пронкин С.В., Петрунина О.Е. Государственное управление зарубежных стран. – М.: КДУ, 2007. – 496 с.

14. Туровский Р.Ф. Политическая география. – М.-Смоленск: Издательство СГУ, 1999. – 381 с.

Тема 3. Регіоналізм і регіоналізація у сучасному світі.

Мета: вивчити сутність регіоналізму і регіоналізації як ключових політичних процесів, що відбуваються на регіональному рівні, і охарактеризувати взаємозв'язок між ними.

План

1. Сутність регіоналізму і його види.
2. Регіоналізація і фактори, що їй сприяють.
3. Моделі регіоналізації у сучасному світі.
4. Федералізм як політичний принцип.
5. Особливості регіоналізму і регіоналізації в Україні.

 Ключові поняття: регіоналізм, регіоналізація, деволуція, федералізм, федерація.

Методичні вказівки до семінару

1. Даний семінар знайомить студентів з ключовими явищами та процесами, що відбуваються у сучасному політичному просторі, – регіоналізмом та регіоналізацією. Готуючи відповідь на перше питання, потрібно дати чітке визначення поняття «регіоналізм», назвати його складові елементи та розкрити основні види регіоналізму. Характеризуючи регіоналізм, слід з'ясувати його потенціал, тобто чи загрожує він проблемі єдності країни. Щоб дати відповідь на питання, потрібно розглянути проблему співвідношення регіоналізму та сепаратизму. Студенти повинні з'ясувати зв'язок між регіоналізмом та федералізмом і визначити, чи може існувати регіоналізм як самодостатнє явище, без федеративних відносин.

2. Відповідь на друге питання передбачає розкриття сутності регіоналізації. Варто звернути увагу на те, що розуміння даного поняття представниками політичної та географічної наук значно відрізняється. У той час як політологи розуміють це як процес перерозподілу повноважень між центром і регіонами, для географів це процес становлення районів як одиниць територіального поділу. Необхідно визначити зв'язок між регіоналізмом і регіоналізацією і

пояснити, у яких випадках регіоналізм виступає підґрунтям для процесів регіоналізації. На прикладі держав Європейського Союзу і Росії показати, які фактори – зовнішні і внутрішні – сприяють регіоналізації. Потрібно пам'ятати, що регіоналізація в англосаксонських країнах має назву деволуція.

3. Третє питання має містити у собі характеристику моделей регіоналізації у сучасному світі. Потрібно розглянути п'ять моделей регіоналізації: 1) адміністративна; 2) регіоналізація через існуючі органи місцевого самоврядування; 3) регіональна децентралізація; 4) регіональна автономія; 5) регіоналізація через федеральні утворення (держави-члени). Характеристику кожної моделі потрібно супроводжувати наведенням прикладів. У рамках підготовки до питання студенти повинні вирішити проблемну ситуацію семінару – з'ясувати особливості регіоналізму і регіоналізації у державах з унітарною або федеративною формами державного устрою.

4. У четвертому питанні необхідно розглянути сутність федералізму як політичного принципу. Увага до нього пояснюється тим, що досить часто федеративні відносини виступають адекватним оформленням вимог регіональних еліт. Необхідно звернути увагу на еволюцію даного поняття і його сучасне розуміння. Потрібно розглянути дві точки зору на співвідношення федералізму і федерації: 1) поняття не тотожні, тому що федералізм є політичним принципом, а федерація – втіленням цього принципу; 2) федералізм і федерація як родові поняття, що відрізняються масштабами (Д. Елейзер). Характеризуючи другий підхід, слід пояснити, у яких формах держав, крім федерацій, і якою мірою втілений принцип федералізму. Для допомоги можна звернутися до Схеми 2 (с. 42). З позицій історичного методу потрібно простежити походження федеративної форми політичного життя. Проблемна ситуація семінару передбачає підтвердження або спростування тези Т. Джефферсона – «федералізм є територіальною формою демократії», що потребує проведення аналізу співвідношення федералізму і демократії. Слід пам'ятати, що федеративний устрій формує умови для більшої демократії, свободи, політичної участі, але ці умови не можуть повністю визначати необхідність демократичного режиму. Потрібно дати тлумачення тези і визначити, за яких умов федеративний устрій буде більш демократичним.

5. Останнє питання семінару орієнтує студентів на актуалізацію теоретичних знань з теми. Перш за все слід з'ясувати

особливості українського регіоналізму і визначити, які вимоги висувають політичні регіональні еліти до центральних органів влади, як відрізняються вимоги еліти західних, центральних, східних регіонів України. На основі знань про політичні процеси в Україні потрібно дати відповідь про те, елементи яких моделей регіоналізації наявні в Україні. Треба врахувати, що в рамках однієї держави можуть різною мірою проявлятися елементи декількох моделей. Власну відповідь потрібно аргументувати. Студенти повинні поміркувати, яка модель регіоналізації, на їхню думку, є найбільш бажаною і найбільш оптимальною для України. З використанням знань, отриманих у курсі «Політичне прогнозування», студентам потрібно визначити, як будуть розвиватися процеси регіоналізації в Україні у найближчій перспективі.

??? Питання для самоконтролю

1. Які основні складові регіоналізму?
2. Які види регіоналізму виділяють в залежності від вимог, що висувають регіональні еліти?
3. Що таке аутентичний і неаутентичний регіоналізм?
4. Які причини регіоналізації і децентралізації держав Західної Європи?
5. Чи може регіоналізм бути самодостатнім явищем і не мати наслідком регіоналізацію?
6. Назвіть моделі регіоналізації, що склалися в державах Західної Європи.
7. Розкрийте сутність федералізму як політичного принципу.
8. Як відрізняються політичні вимоги еліт різних регіонів України?
9. Елементи яких моделей регіоналізації наявні в Україні?
10. Розкрийте перспективи процесу регіоналізації в Україні.

Література

1. Береза А.В. Регіоналізм та регіоналізація: проблема теорії і практики // Трибуна. – 2006. - № 11-12. – С. 29-31.
2. Брезгулевская Н.В. Виды федерации и модели федерализма // Правоведение. – 2005. - № 3. – С. 150-162.
3. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006. – 280 с.
4. Горло Н.В. Моделі регіоналізації в західних країнах і в Україні: порівняльний аналіз // Грані. – 2009. - № 3. – С. 147-151.

5. Данилевич И.В. Автономизация Испании // Полис. – 1995. - № 5. – С. 121-129.
6. Захаров А.А. Федерализм и глобализация // Полис. – 2002. - № 6. – С. 116-126.
7. Казанская Г.В. «Особый случай» корсиканской автономии // Полис. – 1995. - № 5. – С. 136-141.
8. Карапетян Л.М. К вопросу о «моделях» федерализма // Государство и право. – 1996. - № 12. – С. 53-65.
9. Макаров Г.В. Регіоналізм як чинник політичного процесу у сучасному українському суспільстві: автореф. дис...к.політ.н. – К., 2005. – 20 с.
10. Мурадян А. Регионализм как проблема политологии // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. – 1995. - № 3. – С. 83-89.
11. Римаренко С. Регіоналізм та регіоналізація: питання типології // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К.: ІППЕНД, 2008. – Вип. 40. – С. 44-49.
12. Татаренко Т.М. Регіоналізм і його інтеграційний потенціал // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 73-80.
13. Ушакова Ж.С. Основні підходи до дослідження регіоналізму як об'єктивного процесу сучасної світової політики // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – 2009. – Вип. 19. – С. 317-324.
14. Хенкин С.М. Федерализм: опыт российский и зарубежный // Полис. – 2005. - № 2. – С. 129-135.
15. Цуканов А.Л. Федерализм: глобальный подход к проблеме // Полис. – 2004. - № 2. – С. 179-182.
16. Элейзер Д.Дж. Сравнительный федерализм // Полис. – 1995. - № 5. – С. 106-115.

Тема 4. Децентралізація влади в Україні.

Мета: проаналізувати нормативне і інституційне забезпечення реформи децентралізації влади в Україні, охарактеризувати її основні напрямки.

План

1. Децентралізація влади в Україні: сутність, нормативне і інституційне забезпечення.
2. Принцип субсидіарності як основа децентралізації влади.
3. Модель реформованої системи органів публічної влади на місцях.
4. Утворення територіальних громад як один з першочергових кроків децентралізації.

 Ключові поняття: децентралізація, принцип субсидіарності, територіальна громада.

Методичні вказівки до семінару

1. З огляду на важливу роль децентралізації влади в Україні аналізу базових засад цієї реформи відводиться окреме семінарське заняття. У темі «Регіональний рівень управління» студенти мали змогу ознайомитися зі структурою регіонального рівня влади в Україні на сучасному етапі його розвитку і визначити основні проблеми взаємовідносин між місцевими державними адміністраціями і місцевими радами. У першому питанні необхідно аргументувати необхідність проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні і проаналізувати зміст основних програмних документів, які забезпечують проведення реформи: Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014 р.), проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (2015 р.), Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015 р.). Зміст цих документів допоможе визначити сутність децентралізації і назвати основні напрям децентралізації влади. Також у першому питанні потрібно розкрити повноваження посадових осіб і органів управління, на які покладена відповідальність за проведення реформи.

2. Одним з базових принципів, на яких проводиться децентралізація влади, є принцип субсидіарності. Даний нормативний принцип досить успішно працює в країнах Європейського Союзу, тож в умовах євроінтеграційного курсу Україна взяла зобов'язання впровадити його у відносини між центральним і регіональним рівнями влади. За рекомендованою літературою студенти повинні визначити сутність принципу субсидіарності, звернути увагу на його генезис і з'ясувати роль

даного принципу у встановленні недискримінаційних відносин між центром і регіонами.

3. Третє питання безпосередньо спрямоване на аналіз моделі нової системи органів публічної влади на місцях. При підготовці цього питання слід ретельно опрацювати законодавчі документи, які дозволять виділити ґоохривневу модель управління на місцях: громада – район – регіон. Одним з напрямів децентралізації є укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, тож студенти повинні визначити, які саме АТО підлягають укрупненню. Наступним кроком має стати визначення компетенцій громад, районів і регіонів. В умовах ліквідації державних адміністрацій функції державного представника здійснюватимуть префекти, тож необхідно пояснити, який об'єм повноважень їм надається. Реформування системи органів публічної лади на місцях передбачає фінансову децентралізацію, тож студенти мають охарактеризувати її зміст і визначити, яким чином будуть формуватися місцеві бюджети і складатися бюджетні відносини між центральним і регіональним рівнями влади.

4. Децентралізація влади в Україні вже почалася, і першим її кроком є утворення територіальних громад. У цьому питанні студентам потрібно визначити зміст поняття «територіальна громада», визначити, на яких засадах має відбуватися об'єднання нинішніх місцевих громад і які переваги внаслідок об'єднання отримують жителі новоутворених територіальних громад. Необхідно звернути увагу на повноваження, якими володітиме глава громади і старости – представники окремих населених пунктів. За публікаціями в місцевих ЗМІ рекомендується визначити проблеми, які нині виникають на етапі утворення територіальних громад. Доцільно проаналізувати досвід зарубіжних країн, у яких запроваджена практика фінансових заохочень за добровільні утворення територіальних громад (Польща, прибалтійські країни).

??? Питання для самоконтролю

1. Розкрийте необхідність реформування регіонального рівня влади в Україні.
2. У чому полягає сутність децентралізації влади?
3. Які нормативні документи забезпечують проведення децентралізації влади в Україні?
4. Назвіть основні складові реформи децентралізації влади в

Україні.

5. Розкрийте зміст принципу субсидіарності.
6. Охарактеризуйте трьохрівневу модель управління на місцях.
7. Які повноваження матиме префект як державний представник?
8. Що таке фінансова децентралізація?
9. На яких засадах має відбуватися утворення територіальних громад?

Література

1. Балашов А.М. Регіональне управління в контексті суспільного розвитку України. – Запоріжжя, 2009. – 126 с.
2. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). – К.: Атіка, 2000. – 323 с.
3. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування і державне управління: конституційно-правові основи співвідношення і взаємодії. – К.: Знання, 2007. – Розділ 2. 2.4. Регіональне самоврядування як форма децентралізації державного управління.
4. Гладій В.І. Чинники трансформації концепту місцевого самоврядування // Гілея. – 2016. – Вип. 106. – С. 325-330.
5. Державне управління і місцеве самоврядування: Навч. посіб. / Колодій А.М., Олійник А.Ю. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 304 с.
6. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 4.09.2015 р. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/>
7. Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., професора Г.І. Зеленько. – К.: ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 164 с.
8. Конституція України. – К., 1996.
9. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/>
10. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
11. Лазор О.Д., Лазор О.Я., Чемерис А.О. Територіальна організація влади в Україні. – К., 2007. – 248 с.
12. Панченко Т.В. Реалізація принципу субсидіарності у сучасному демократичному розвитку: політико-культурні детермінанти:

- автореф. дис...д. політ. н. – К., 2012. – 32 с.
13. Панченко Т.В. Ціннісні основи доктрини субсидіарності в європейській суспільно-політичній думці / Т.В. Панченко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2010. - № 889. – С. 41-45.
 14. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/>
 15. Ткачук А. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит) / Анатолій Ткачук. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2013. – 116 с.
 16. Худоба О.В. Голова місцевої державної адміністрації: особливості та роль посади в сучасному державному управлінні / О.В. Худоба. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/4/02.pdf>

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАХ. РЕГІОНИ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

Тема 1. Регіональна політика.

Мета: дослідити сутність регіональної політики як важливого механізму взаємодії центру і регіонів та визначити особливості її реалізації в Україні.

План

1. Сутність та принципи регіональної політики.
2. Цілі, завдання і структура регіональної політики.
3. Регулювання регіонального розвитку в країнах Європейського Союзу та США.
4. Нормативне і інституційне забезпечення державної регіональної політики в Україні.
5. Інструменти регіональної політики в Україні та оцінка їх ефективності.

 Ключові поняття: регіональна політика, «політика вирівнювання», комплементарність.

Методичні вказівки до семінару

1. У рамках семінарського заняття розкриваються важливі аспекти взаємовідносин центру та регіонів, пов'язані з регулюванням центральною владою соціально-економічного розвитку регіонів. При підготовці на перше питання потрібно дати визначення регіональної політики і звернути увагу на підходи, прийняті у вітчизняних та зарубіжних суспільних науках. Оскільки регіональна політика перш за все регулює економічний розвиток регіонів, необхідно звернути увагу на класифікацію регіонів за темпами та рівнем їх соціально-економічного розвитку. Слід чітко розрізняти державну і місцеву регіональну політику і пам'ятати, що державна регіональна політика забезпечує дієздатність місцевої регіональної політики. На цьому етапі підготовки студенти повинні вирішити проблемну ситуацію семінару – чи можливе у рамках регіональної політики повне або часткове узгодження інтересів цілого (держави як соціальної системи) і інтересів частки (регіонів як підсистем)? Потрібно визначити принципи регіональної політики, усталені у світовій практиці. Необхідно ознайомитися зі змістом Європейської хартії про місцеве самоврядування і визначити, як у ній формулюється роль держави у сприянні розвитку регіонів.

2. Друге питання передбачає визначення цілей, завдань і структури регіональної політики. Вивчаючи структуру регіональної політики, студенти повинні охарактеризувати основні напрями її реалізації – соціальну, промислову, аграрну, екологічну, гуманітарну, науково-технічну політику. Кожен напрям, у свою чергу, має підвиди, наприклад, соціальна включає політику соціального захисту, демографічну, рекреаційну, політику зайнятості. Для кожного напрямку реалізації регіональної політики потрібно визначити її завдання.

3. У третьому питанні необхідно звернути увагу на особливості реалізації регіональної політики в Євросоюзі та США. Основну увагу пропонується перенести на характеристику інструментів регіональної політики, тобто тих способів і засобів, які використовуються для вирішення регіональних проблем, а саме: державне регулювання доходів регіональних бюджетів і «політика вирівнювання». Особливо слід зосередитися на досвіді Європейського Союзу з огляду на цілеспрямований курс українського суспільства на вступ до ЄС. Варто пам'ятати, що

регіональна політика в ЄС вибудовується на трьох рівнях: політика вищих органів ЄС, яка регламентує розвиток європейських регіонів; політика вищих органів ЄС щодо міжрегіонального співробітництва з регіонами тих держав, які ще не вступили в ЄС; політика держав-членів ЄС.

4. Характеризуючи державну регіональну політику в Україні, потрібно аргументувати потребу у її проведенні, звернувшись до класифікації українських регіонів за рівнем розвитку. Для аналізу нормативного забезпечення вітчизняної регіональної політики варто зробити огляд основних концепцій і законів щодо регулювання регіонального розвитку, що дозволить простежити еволюцію правової бази регіональної політики. Необхідно опрацювати Закон України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.) задля визначення базових засад регіональної політики і порівняти їх з зарубіжними принципами. Інституційне забезпечення регіональної політики пропонується розкрити через визначення повноважень Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Міністерства регіонального розвитку, будівництва і ЖКГ, а також місцевих державних адміністрацій і місцевих рад.

5. У п'ятому питанні необхідно визначити, які інструменти регіональної політики застосовуються в українському просторі, назвати прямі і непрямі методи проведення регіональної політики. Потрібно відповісти на запитання – наскільки ефективною є регіональна політика в Україні, чи згладжує вона протиріччя між регіонами? Відповідь необхідно обґрунтувати. В якості творчого завдання студентам пропонується поміркувати над питанням: які заходи та інструменти регіональної політики зарубіжних країн можливо адаптувати до українських умов і реалій, щоб вітчизняна регіональна політика більш ефективного вирішувала проблеми регіонального розвитку. Для актуалізації знань попередньої теми слід визначити взаємозв'язок децентралізації влади і регіональної політики в Україні.

??? Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «регіональна політика». Як відрізняється його розуміння у вітчизняних та зарубіжних суспільних науках?
2. Чи правильно ототожнювати регіональну політику тільки з комплексом економічних заходів щодо підтримки економічно

- слабких регіонів? Відповідь обґрунтуйте.
3. Назвіть ключові принципи регіональної політики, прийняті у практиці зарубіжних країн.
 4. Визначте цілі і завдання регіональної політики.
 5. Які елементи виділяють у структурі регіональної політики?
 6. Проаналізуйте практику державного регулювання доходів регіональних бюджетів у країнах Євросоюзу та США.
 7. Які особливості реалізації «політики вирівнювання» в зарубіжних країнах?
 8. Розкрийте основні положення Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.).
 9. Які інструменти регіональної політики використовують в Україні?
 10. Оцініть ефективність реалізації регіональної політики в Україні.

Література

1. Закон №156-VIII «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/>
2. Кіш Є. Регіони Європи на початку XXI століття // Політика і час. - 2007. - № 1. – С. 33-35.
3. Клименко О. Регіональна політика України в сучасному вимірі // Політика і час. – 2005. - № 9. – С. 23-28.
4. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
5. Луговська В.В. Державна регіональна політика як складова адміністративної реформи // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 132-135.
6. Луцишин Н. Формування інституційної структури регіональної політики в країнах Європи // Регіональна економіка. – 2004. - № 3. – С. 199-209.
7. Николаева Т.Е. Региональная политика западных стран и Украины – опыт сравнительного анализа // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 55-60.
8. Поліщук К. Державна регіональна політика: європейський досвід // Людина і політика. – 2002. - № 1. – С. 132-142.
9. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: нові пріоритети. – Київ: Наукова думка, 2006. – 511 с.
10. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред.

- М.І. Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003. – Розділ 3. Зарубіжний досвід формування та реалізації регіональної політики.
11. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / За ред. С.Г. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
 12. Рыженко Е.С. Современные тенденции развития региональной политики Украины // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 122-124.
 13. Чайка І.Ю. Регіональна політика в Україні: системний егоїзм чи баланс інтересів? // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 124-128.
 14. Чужиков В. Модернізація регіональної політики в ЄС // Економіка України. – 2008. - № 3. – С. 51-58; № 4. – С. 56-63.
 15. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку // Економіка України. – 2004. - № 7. – С. 72-78.

Тема 2. Регіональна ідентичність і регіональна політична культура.

Мета: з'ясувати структуру і умови формування регіональної ідентичності і регіональної політичної культури та дослідити їх особливості в регіонах України.

План

1. Регіональна ідентичність і її структура.
2. Регіональна політична культура і умови її існування.
3. Особливості диференціації регіонів України за культурним чинником. Регіональні політичні культури в Україні.
4. Особливості політичної культури населення Запорізького регіону.

 Ключові поняття: регіональна ідентичність, регіональна політична культура.

Методичні вказівки до семінару

1. Вивчення політичної культури регіону є ключем до розуміння всіх регіональних процесів. У першому питанні потрібно

з'ясувати сутність регіональної ідентичності і визначити її роль у конструюванні регіону як соціально-політичного простору і інституціональної системи. Далі треба розкрити структуру регіональної ідентичності, докладно охарактеризувавши її компоненти – когнітивний, аффірмативний, інструментальний. Студенти повинні пояснити зв'язок між регіональною ідентичністю, регіональною політичною культурою та політичним регіоналізмом (див. Схему 3, с. 43). Необхідно виділити умови, що забезпечують існування регіональної ідентичності – історія, традиції, міфи, мова, релігія, фольклор тощо. Потрібно з'ясувати, яке значення мають культурні передумови для розвитку регіональних політичних рухів. Докладно слід зупинитися на значенні соціально-економічних факторів, що впливають на формування регіональної ідентичності. На цьому етапі студенти мають вирішити проблемну ситуацію семінару – чи є яскраво виражена регіональна ідентичність культурно-історичного характеру гарантією успішного розвитку регіонів, або ж, навпаки, штучно утворені регіони розвиваються більш успішно? Необхідно визначити, яким чином політична еліта може конструювати регіональну ідентичність і проводити «політику регіональної ідентичності».

2. У другому питанні студенти повинні розкрити сутність регіональної політичної культури. Попередньо слід зупинитися на огляді регіональних політичних культур, зробленому Д. Елейзером, який у США виділяв індивідуалістську, традиціоналістську, моралістську політичні культури. Потрібно дати визначення поняття «регіональна політична культура», вживаючи категорію «субкультура», і пояснити, як співвідносяться національна і регіональні політичні культури. Пропонується поміркувати, у яких випадках національна політична культура «перекриває» існуючі регіональні політичні культури. Необхідно виділити умови існування регіональної політичної культури. Для характеристики регіональних політичних культур рекомендується розглянути найбільш «яскраві» регіони, що помітно вирізняються з-поміж інших регіонів даної країни. Наприклад, південь Росії, Корсика у Франції, південні або північні регіони Італії. Слід виділити умови, що вплинули на формування регіональної ідентичності, та особливості регіональної політичної культури. Необхідно визначити, як співіснують національна та регіональна політичні культури у країні.

3. Третє питання передбачає ознайомлення з політичною

культурою українських регіонів. Треба виділити фактори, що сприяють формуванню регіональної ідентичності і, таким чином, дозволяють вирізняти регіональні культури, – географічне розташування, культурно-історичні чинники, стан економіки та інші. Для вивчення регіональних політичних культур найбільш важливе значення має диференціація регіонів за культурним чинником, заради чого доцільним є звернення до характеристики етнографічних регіонів України. Для кожного регіону потрібно визначити особливості електоральних орієнтацій і електоральної поведінки населення. Студентам пропонується питання для розмірковування – чи враховують українські політики особливості регіональних політичних культур у своїй політичній діяльності, чи відображено це у партійних документах? Власні аргументи потрібно доповнити прикладами.

4. Наостанок студенти мають застосувати отримані теоретичні знання для характеристики політичної культури жителів Запорізької області (або іншої, за бажанням студента). Необхідно визначити особливості політичних установок і політичної поведінки запоріжців, для чого варто звернутися до електоральної статистики останніх президентських, парламентських і місцевих виборів. Крім електорального вибору, політична поведінка жителів області проявляється повсякчас у вигляді участі у масових акціях, зверненнях до представників влади, тож необхідно охарактеризувати і ці форми поведінки. Пропонується поміркувати: які саме чинники (історичні, економічні, географічні чи інші) сприяють формуванню спільної ідентичності жителів Запорізької області? Наприкінці заняття кожен студент повинен зробити висновок про те, якими засобами місцеві еліти проводять політику регіональної ідентичності і наскільки вона є дієвою.

??? Питання для самоконтролю

1. Що таке регіональна ідентичність?
2. Які структурні компоненти має регіональна ідентичність?
3. Назвіть фактори, що впливають на формування регіональної ідентичності.
4. Яке значення мають культурні передумови для оформлення політичних рухів у регіонах світу?
5. Дайте визначення поняття «регіональна політична культура».
6. Розкрийте умови існування регіональної політичної культури.

7. Як співвідносяться національна і регіональні політичні культури?
8. Визначте фактори, що впливають на формування регіональної ідентичності в Україні.
9. Які регіональні політичні культури яскраво виражені в політичному просторі України? Відповідь обґрунтуйте.

Література

1. Бусыгина М.И. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006. – 280 с.
2. Вашкевич В. Історична пам'ять як функція історичної свідомості // Політичний менеджмент. – 2004. - № 6. – С. 23-31.
3. Диковська Г. Інтегративна ідеологія: конфронтаційні лінії та смислові тотожності між Сходом та Заходом України // Визвольний шлях. – 2007. - № 8. – С. 18-29.
4. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою / Аналітична доповідь. – К.: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 196 с.
5. Кононов І. Донбас та Галичина: регіональні авто- та гетеростереотипи і соборність України // Визвольний шлях. – 2007. - № 8. – С. 11-25.
6. Коржов Г. Регіональна ідентичність Донбасу: генеза і тенденції розвитку за умов суспільної трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 38-52.
7. Кривицька О. «Зіткнення» ідентичностей як виклик суспільній консолідації // Наукові записки ІПІЕНД – 2014. - № 3(71). – С. 247-256.
8. Макеев С., Патракова А. Региональная спецификация социокультурных различий в Украине // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. - № 3. – С. 109-125.
9. Михальченко М. Українська регіональна цивілізація // Політичний менеджмент. – 2003. - № 1. – С. 19-29.
10. Михальченко М. Цивілізаційна чи ціннісна розколотість України? // Політичний менеджмент. – 2006. - № 6. – С. 18-29.
11. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. – К.: ІПІЕНД, 2008. – 405 с.
12. Стегній О.Г. Регіональний чинник розвитку політичної культури населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. - № 3. – С. 94-122.

13. Суперечності ідентичностей в Україні та шляхи їх регулювання в контекстах політики громадянської консолідації української нації / Аналітична доповідь. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 160 с.
14. Українське суспільство. 20 років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Т. 2 / За ред. Є. Головахи, М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – 480 с.
15. Циганенко Г. Партійна ідентифікація та електоральна поведінка // Політичний менеджмент. – 2004. - № 6. – С. 13-19.
16. Щербак М. Соціально-класові характеристики політичної культури в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. - № 3. – С. 153-160.

Тема 3. Регіональні політичні конфлікти і стратегії їх врегулювання.

Мета: з'ясувати сутність і специфіку регіональних політичних конфліктів та проаналізувати потенціал стратегій їх врегулювання чи вирішення.

План

1. Сутність і причини виникнення регіональних політичних конфліктів.
2. Класифікація регіональних політичних конфліктів.
3. Стратегії врегулювання регіональних конфліктів: порівняльний аналіз.
4. Етнополітичні конфлікти у регіональному вимірі: сутність, шляхи розв'язання. Сепаратизм, сецесія та іредентизм.
5. Регіональні політичні конфлікти в Україні.

 Ключові поняття: регіональний політичний конфлікт, інтеграція, деволуція, консоціація, сепаратизм, сецесія, іредентизм.

Методичні вказівки до семінару

1. При підготовці до семінару студенти повинні актуалізувати знання з теми «Політичні конфлікти». Відповідь на перше питання семінару передбачає дати визначення поняття «регіональний політичний конфлікт». Необхідно з'ясувати, *що саме* робить

регіональний конфлікт політичним. У відповіді на це питання студентам потрібно назвати найбільш поширені причини регіональних політичних конфліктів, спираючись на знання про регіоналізм та принципи взаємовідносин у системі «центр-регіон». Вони повинні виходити з того, що політичні конфлікти є динамічним процесом, що розвивається за певними стадіями. Необхідно охарактеризувати фази конфлікту: стадія формування конфлікту (латентна), коли виникає конфліктна ситуація; інституціоналізація конфлікту, коли предмет конфлікту починає усвідомлюватися учасниками; стадія відкритого протистояння; завершення конфлікту.

2. У другому питанні потрібно навести класифікації регіональних політичних конфліктів. Слід пам'ятати, що для класифікації регіональних конфліктів, як і будь-яких інших політичних конфліктів, можуть бути застосовані такі критерії, як статус учасників, час, масштаби, характер конфлікту та інші. Разом з тим існує особлива класифікація регіональних політичних конфліктів, а саме їх поділ на вертикальні і горизонтальні. Необхідно розкрити цю класифікацію і навести приклади.

3. Третє питання орієнтує студентів на проведення аналізу різних стратегій вирішення політичних конфліктів. Перш за все потрібно з'ясувати особливість застосування інтеграційної стратегії в поліетнічних державах. Розглядаючи стратегію консолідації, необхідно зазначити, що дана стратегія використовується переважно для суспільств з яскраво вираженою соціальною фрагментацією. Потрібно охарактеризувати ознаки консолідаційних політичних систем і назвати умови, необхідні для розвитку консолідаційної демократії (за А. Лейпхартом). Аналіз ефективності деволуції як стратегії врегулювання регіональних конфліктів пропонується проводити таким чином: порівняти, наскільки успішно дана стратегія в США і Великобританії дозволяє попередити або вирішити конфлікти між регіонами. Аналіз усіх стратегій варто супроводжувати прикладами.

4. Особливим типом регіональних конфліктів є етнополітичні конфлікти. Потрібно визначити, яку роль відіграє територіальний фактор у міжетнічних конфліктах. Необхідно навести приклади етнотериторіальних політичних конфліктів і визначити, які стратегії використовує центральна влада для врегулювання конфліктів і наскільки вони ефективні. Пропонується розглянути конфлікт між центральним урядом Грузії і регіонами Абхазія, Аджарія, Південна

Осетія та конфлікт у Канаді між провінцією Квебек і іншими регіонами. Попередньо слід визначити, що таке регіональний сепаратизм і які особливості він має, а після цього провести аналіз сепесії як найбільш радикальної стратегії, що використовується для вирішення конфлікту. Треба з'ясувати сутність іредентизму і навести приклади. У рамках даного питання розглядається проблемна ситуація семінару – чи можливе узгодження принципів права нації на самовизначення і територіальної цілісності держави? Для цього необхідно проаналізувати стан нормативної бази ООН щодо права націй на самовизначення та розглянути досвід врегулювання даної проблеми у світовій практиці.

5. У п'ятому питанні необхідно проаналізувати регіональні політичні конфлікти в Україні. Пропонується скористатися поділом конфліктів на вертикальні і горизонтальні і з'ясувати, які існують протиріччя на рівнях «центр-регіон» і «регіон-регіон». За останні два роки Україна стикнулася з регіональним сепаратизмом на Донбасі і іредентизмом у Криму, тож необхідно дослідити причини появи цих явищ і роль сусідніх держав у їх розвитку. Студентам пропонується проаналізувати ефективність застосованих нині стратегій для врегулювання ситуації на Сході України, а також поміркувати, які кроки повинна робити влада з метою попередження появи сепаратистських і іредентистських настроїв серед жителів країни.

??? Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття «регіональний політичний конфлікт».
2. Що таке вертикальні і горизонтальні регіональні політичні конфлікти? Наведіть приклади.
3. Назвіть можливі причини, що викликають появу регіональних політичних конфліктів.
4. Охарактеризуйте етапи розвитку регіональних політичних конфліктів.
5. У чому полягає сутність інтеграційної стратегії вирішення регіональних конфліктів? У яких випадках доцільне її застосування?
6. Розкрийте умови застосування консоціативної стратегії врегулювання регіональних конфліктів.
7. Чи є сепесія ефективним механізмом врегулювання регіональних конфліктів? Відповідь обґрунтуйте.
8. Що таке іредентизм? Наведіть приклади іредентистських рухів.

9. Розкрийте значення деволюції як стратегії врегулювання регіональних конфліктів.
10. Які регіональні політичні конфлікти сформовані в Україні?

Література

1. Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология. Анализ и менеджмент. – М.: Дело, 2005. – 472 с.
2. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006. – 280 с.
3. Віднянський С. Прояв «закарпатського сепаратизму»? // Політика і час. – 1993. - № 12. – С. 51-56.
4. Горло Н.В. Іредентизм як форма радикальної етнополітичної поведінки // Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія «Політологія. Соціологія. Філософія». – 2014. – Випуск 17. – С. 142-147.
5. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою / Аналітична доповідь. – К.: ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 196 с.
6. Захаров А.А. Федеративное государство и сепаратизм: канадский вариант // Полис. – 2002. - № 3. – С. 129-141.
7. Золян С.Т. Описание регионального конфликта как методологическая проблема // Полис. – 1994. - № 6. – С. 131-142.
8. Козлов В.И. Национализм, национал-сепаратизм и русский вопрос // Отечественная история. – 1993. - № 2. – С. 44-64.
9. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 288 с.
10. Лысенко В.Н. Региональные конфликты в странах СНГ: опыт урегулирования // Полис. – 1998. - № 2. – С. 147-157.
11. Орлова М.Е. Модернизация и мирный процесс в Северной Ирландии // Полис. – 1998. - № 2. – С. 172-182.
12. Осборн Р. Национальное самоопределение и целостность государства // Общественные науки и современность. – 1993. - № 5. – С. 122-126.
13. Петров Н.П. Что такое полиэтнизм? Территориально-этнические притязания и конфликты на территории бывшего СССР // Полис. – 1993. - № 6. – С. 6-15.
14. Рассказов С.В. Географические представления сторон в процессе урегулирования этнополитических конфликтов в СНГ // Полис. –

2005. - № 2. – С. 72-78.

15. Ступишин В.П. Самоопределение народов: традиции и действующее право // Общественные науки и современность. – 1994. - № 2. – С. 107-113.
16. Смирнова І. Є. Мінські домовленості: шлях до врегулювання конфлікту на Сході або загроза національним інтересам України // Гілея. – 2016. – Вип. 106. – С. 348-353.

Можливе проведення даного семінару у вигляді круглого столу.

КРУГЛИЙ СТІЛ «СТРАТЕГІЇ ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ»

Розвиток суспільства неможливий без протиріч і конфліктів. Мрії людей про безконфліктне суспільство наївні і навіть небезпечні, тому що конфлікти виконують багато позитивних функцій. Неминучими є регіональні конфлікти, тому що те, що вигідно центру, не завжди відповідає інтересам регіону, і навпаки. Гостроти набувають етнополітичні регіональні конфлікти, які стали сумнозвісними – Нагорний Карабах (Азербайджан), Чечня (Росія), Абхазія, Аджарія, Південна Осетія (Грузія). Врегулювання конфліктів є важливою практичною задачею.

Метою «круглого столу» є огляд стратегій врегулювання регіональних конфліктів і визначення умов для їх використання.

Форма «круглого столу» є найоптимальнішою для досягнення мети, тому що дозволяє вільний обмін думками. **Учасниками** круглого столу є студенти однієї академічної групи. **Тривалість** – 2 академічні години.

Етапи круглого столу:

I. *Вступне слово викладача:* повідомлення теми, мети «круглого столу», актуальності питань, що пропонується для розгляду (питання надавалися студентам на попередньому занятті, під час круглого столу записуються на дошці) (5 хв.).

Студентам пропонується обрати зі складу групи експертів (трьох чоловік), які повинні фіксувати ключові твердження і результати обговорення по кожному блоку питань. Оголошується регламент часу; на обговорення основних блоків питань відводиться 40-50 хвилин.

II. Виступ студента з повідомленням про найбільш гострі етнорегіональні конфлікти у сучасному світі (до 10 хв.).

III. Повідомлення студента про інтеграційну стратегію вирішення регіональних конфліктів (до 3 хв.).

Обговорення питань:

1. Якими є умови використання інтеграційної стратегії?
2. Чому дана стратегія найчастіше використовується у поліетнічних державах?
3. Наскільки ефективним є використання цієї стратегії?

IV. Повідомлення студента про сецесію і іреденту як стратегії вирішення регіональних конфліктів (до 5 хв.).

Обговорення питань:

1. Чим обумовлена поява сепаратистських тенденцій у суспільстві?
2. В яких країнах є прояви регіонального сепаратизму?
3. Які труднощі спостерігаються в інтерпретації принципу «права націй на самовизначення»?
4. Хто приймає рішення про фактичну реалізацію цього права (сецесію)?
5. Якими можуть бути проблеми після реалізації права на самовизначення для регіону?
6. Які умови необхідні для формування іредентистських рухів?

V. Повідомлення студента про консоціацію як стратегію вирішення регіональних конфліктів і аналіз механізмів консоціації (за А. Лейпхартом) (до 5 хв.).

Обговорення питань:

1. Якими є ознаки соціальної фрагментації у суспільстві?
2. Які існують умови для консоціативної демократії?
3. В яких випадках застосування механізму консоціації є доречним?

VI. Повідомлення студента про деволюцію як стратегію вирішення регіональних конфліктів (до 3 хв.).

Обговорення питань:

1. Наскільки успішною є реалізація стратегія деволюції у Великобританії та США?
2. Для розв'язання яких регіональних конфліктів оптимальною є використання стратегії деволюції?

VII. *Експертна група* повідомляє ключові твердження, які були висловлені під час обговорення питань. Узагальнення результатів

обговорення має підвести студентів до думки про те, що єдиної універсальної стратегії вирішення регіональних конфліктів не існує, і для застосування кожної стратегії треба виходити з конкретної ситуації (до 5 хв.).

VIII. *Заключне слово викладача*, в якому зазначається рівень підготовки учасників, виставляються оцінки. Критерієм оцінювання є теоретична підготовка студентів та їх активна участь в обговоренні питань (до 5 хв.).

Тема 4. Участь регіонів у міжнародному співробітництві.

Мета: проаналізувати причини становлення регіонів як акторів світового політичного процесу і визначити форми їх участі у міжнародному співробітництві.

План

1. Правова база і форми участі регіонів унітарних держав і федерацій у міжнародному співробітництві: порівняльний аналіз.
2. Концепція «Європи регіонів»: інтерпретації, особливості реалізації.
3. Розвиток транскордонного співробітництва. Діяльність єврорегіонів.
4. Участь регіонів України у міжнародному співробітництві.

 Ключові поняття: прикордонне (транскордонне) співробітництво, єврорегіон.

Методичні вказівки до семінару

1. У сучасному світі регіони стають важливими акторами світової політики поряд з державами-націями. Відповідно до цього формулюється проблемна ситуація семінару – чому національні держави, які довгий час безроздільно панували на світовій арені як єдині учасники системи міжнародних відносин, «допускають» до участі у світовій політиці субнаціональних учасників? Відповідь на це питання допоможе дати визначення факторів, які сприяють появі на світовій арені нових субнаціональних акторів – регіонів і закріплюють тенденцію участі регіонів у світових політичних процесах як постійну. Для цього особливу увагу слід звернути на

роль регіоналізації та федералізації. Необхідно дослідити, як регламентується міжнародна діяльність регіонів і їх участь у міжнародному співробітництві центральними урядами сучасних держав. Потрібно визначити, чи регламентується ця участь міждержавними актами. Це питання передбачає з'ясування форм участі регіонів у світовій політиці. Перш за все необхідно звернути увагу на чинники, від яких залежить географія міжнародних зв'язків (географічне положення держави, особливості історичного розвитку, характер економіки тощо). Потрібно розглянути такі форми міжнародного співробітництва, як діяльність зарубіжних представництв регіонів і підписання договорів (угод) з зарубіжними партнерами та участь регіонів у діяльності міжнародних організацій. Слід визначити, які структури координують міжнародні зв'язки. Питання орієнтує студентів на здійснення порівняльного аналізу участі регіонів унітарних і федеративних держав у світовій політиці, для чого треба порівняти рівень свобод, що надаються центральними урядами своїм регіонам, і масштабність цієї участі.

2. Друге питання передбачає аналіз змісту концепції «Європи регіонів» та характеристики її інтерпретацій. Необхідно з'ясувати, яка саме інтерпретація концепції почала втілюватися в життя на сучасному етапі. У відповіді на дане питання студенти повинні звернути особливу увагу на одне із тлумачень концепції, яке передбачає розширення горизонтального співробітництва між регіонами. Це має орієнтувати студентів на розкриття сутності міжрегіонального співробітництва у Європі. Потрібно охарактеризувати діяльність Комітету регіонів, який представляє інтереси європейських регіонів. Наостанок слід визначити основні труднощі в реалізації концепції «Європи регіонів». Студентам пропонується пояснити тезу Р. Дарендорфа про те, що у перспективі реалізація концепції загрожує сучасним європейцям залишитися з регіонами, але без Європи.

3. Однією з форм участі регіонів у світовій політиці є прикордонне (транскордонне) співробітництво. У відповіді на третє питання потрібно охарактеризувати правову базу і форми транскордонного співробітництва. Необхідно розкрити сутність єврорегіонів як особливих соціально-економічних систем. Слід з'ясувати, яким чином у транскордонному співробітництві беруть участь українські регіони. Потрібно визначити фактори, що стримують транскордонне співробітництво у світі та в Україні.

4. В останньому питанні семінарського заняття необхідно розкрити форми участі регіонів України у міжнародному співробітництві. Першочергово слід звернути увагу на транскордонне співробітництво, участь у якому беруть усі прикордонні регіони України. Потрібно назвати євро регіони, створені на кордоні між Україною і іншими державами, з'ясувати передумови і причини співпраці, охарактеризувати правову базу і інституційне забезпечення транскордонного співробітництва, а також визначити, у чому полягає обопільна користь для учасників співпраці.

??? Питання для самоконтролю

1. Поясніть, чим обумовлена поява на світовій політичній арені нових акторів – регіональних співтовариств.
2. Охарактеризуйте стан правової бази, яка регламентує участь регіонів у світовій політиці.
3. Які форми участі регіонів у міжнародному співробітництві Вам відомі?
4. Порівняйте участь регіонів унітарних і федеративних держав у світових політичних процесах.
5. Наведіть інтерпретації концепції «Європи регіонів».
6. З чим пов'язані труднощі у реалізації концепції «Європи регіонів»?
7. Визначте поняття «прикордонне співробітництво» і назвіть фактори, що сприяють його розвитку.
8. Що таке євро регіон? Назвіть декілька сучасних євро регіонів.
9. До складу яких євро регіонів входять регіони України?

Література

1. Барабанов О.Н. Эволюция регионов Италии как акторов мировой политики // Полис. – 2005. - № 4. – С. 99-108.
2. Барыгин И.Н. Международное регионоведение. – СПб.: Питер, 2009. – 384 с.
3. Белобородова И.Н. «Северное измерение» в Европе: поиски цивилизационных координат // Полис. – 2000. - № 4. – С. 163-166.
4. Беленький П.Ю, Мікула Н.А. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні // Регіональна економіка – 2001.- №.3. – С. 61-74.

5. Державна регіональна політика у транскордонних областях. Транскордонне співробітництво // Регіональна політика та механізми її реалізації. Монографія. Колектив авторів. / За ред. акад. НАН України М.І.Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003 – 503 с.
6. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (1980 р.) // Калитчак Р. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. – К.: Знання, 2007 – С. 284-289.
7. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 р., №1861-IV. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>
8. Зонова Т. От Европы государств к Европе регионов? // Полис. – 1999. - № 5. – С. 155-164.
9. Круглашов А. Від «Європи націй» до «Європи регіонів» // Політика і час. – 2003. - № 10. – С. 69-78.
10. Петров К.Е. Концепт «Европа» в современном политическом дискурсе // Полис. – 2004. - № 3. – С. 140-154.
11. Служити Європі. Популярно про установи Європейського Союзу / Пер. з англ. - К.: К.І.С., 2000. – 40 с.
12. Толкованов В., Куйбіда М. Транскордонне співробітництво як важливий елемент державної регіональної політики: українська практика та європейський досвід // Нова державна регіональна політика в Україні / під заг. ред. доктора наук з питань державного управління, професора В.С. Куйбіди. – К.: Крамар, 2009. – С. 156-174.
13. Транскордонне співробітництво: посібник / Мікула Н.А., Толкованов В.В. – К.: Крамар, 2011. – 259 с.
14. Шнайдер-Детерс В.К. К конкретизации концепции «Большой Европы» // Полис. – 2000. - № 6. – С. 93-99.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

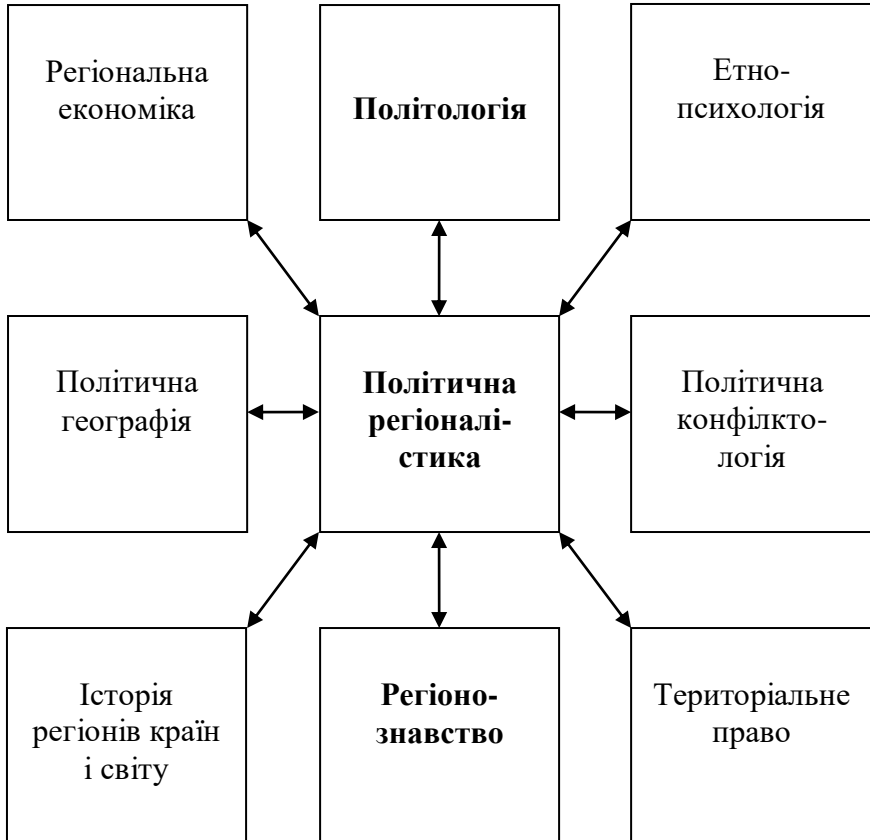
1. Об'єкт і предмет політичної регіоналістики. Актуальність вивчення регіону.
2. Політична регіоналістика як субдисципліна політичної науки.
3. Функції політичної регіоналістики.
4. Зв'язок політичної регіоналістики з іншими науками.
5. Зміст підходів до визначення поняття «регіон» у політичній науці.
6. Стан регіональних політичних досліджень у зарубіжній та вітчизняній політичних науках.
7. Сутність і значення регіонального рівня управління.
8. Особливості регіонального самоврядування.
9. Регіон як адміністративно-територіальна одиниця. «Природні» і «штучні» АТО.
10. Моделі взаємодії органів державного управління і органів самоврядування в регіонах сучасних держав
11. Система організації влади на регіональному рівні в Україні.
12. Проблеми функціонування регіонального рівня влади в Україні на сучасному етапі.
13. Проект децентралізації влади в Україні. Програмні документи, які забезпечують проведення реформи децентралізації.
14. Інституційне забезпечення децентралізації.
15. Модель реформованої системи органів публічної влади на місцях. Компетенції громад, районів, регіонів. Повноваження префектів.
16. Сутність регіоналізму, його види і функції.
17. Сутність регіоналізації і фактори, що їй сприяють.
18. Моделі регіоналізації в сучасному світі.
19. Особливості регіоналізму і регіоналізації в Україні.
20. Співвідношення регіоналізму і регіоналізації.
21. Сутність, цілі і принципи регіональної політики.
22. Інструменти реалізації державної регіональної політики в зарубіжних країнах.
23. Нормативне забезпечення регіональної політики в Україні.
24. Інституційне забезпечення регіональної політики в Україні.
25. Інструменти регіональної політики в Україні.
26. Порівняльний аналіз регіональної політики в Україні і світі.

27. Взаємозв'язок децентралізації і регіональної політики в Україні.
28. Сутність регіональних політичних конфліктів. Вертикальний і горизонтальний виміри регіональних конфліктів.
29. Інтеграція як стратегія врегулювання регіональних політичних конфліктів.
30. Консоціація як стратегії врегулювання регіональних політичних конфліктів.
31. Сутність регіонального сепаратизму. Сецесія, іредентизм.
32. Право націй на самовизначення і труднощі, пов'язані з його реалізацією.
33. Регіональні політичні конфлікти в Україні.
34. Сутність і структура регіональної ідентичності.
35. Умови формування регіональної ідентичності.
36. Сутність політики ідентичності.
37. Регіональна політична культура і умови її існування.
38. Диференціація регіонів України (за критерієм політико-культурних особливостей).
39. Специфіка регіональних політичних культур в Україні.
40. Особливості політичної культури населення Запорізької області.
41. Особливості політичної культури жителів однієї з областей України (за власним вибором).
42. Порівняльний аналіз політичних орієнтацій і політичної поведінки населення різних регіонів України.
43. Правове забезпечення участі регіонів у міжнародному співробітництві.
44. Форми участі регіонів унітарних держав і федерацій у міжнародному співробітництві.
45. Концепція «Європи регіонів»: інтерпретації, труднощі в реалізації.
46. Горизонтальний вимір концепції „Європи регіонів». Міжрегіональне співробітництво в Європі.
47. Транскордонне співробітництво. Сутність єврорегіонів.
48. Вертикальний вимір концепції „Європи регіонів». Участь регіонів у формуванні політики Європейського Союзу.
49. Діяльність Комітету регіонів ЄС з актуальних питань регіональної політики.
50. Участь регіонів України у міжнародному співробітництві.

СХЕМИ ДО КУРСУ

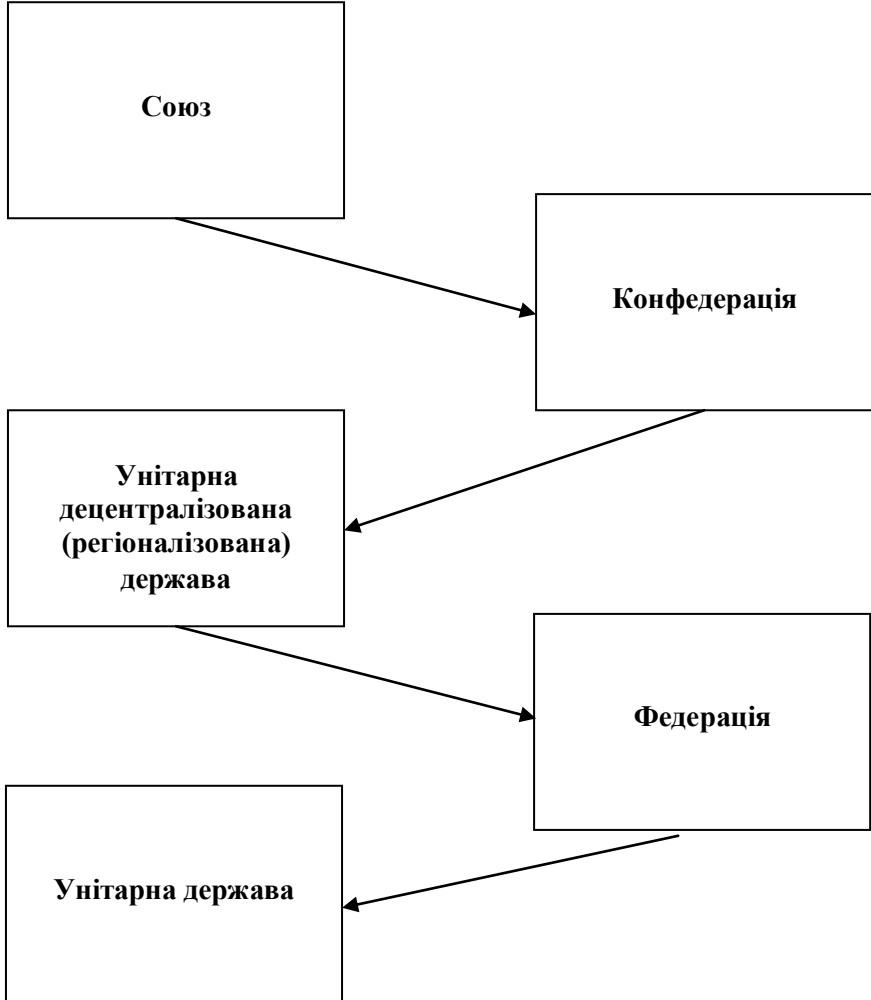
Схема 1

Зв'язок політичної регіоналістики з іншими науками

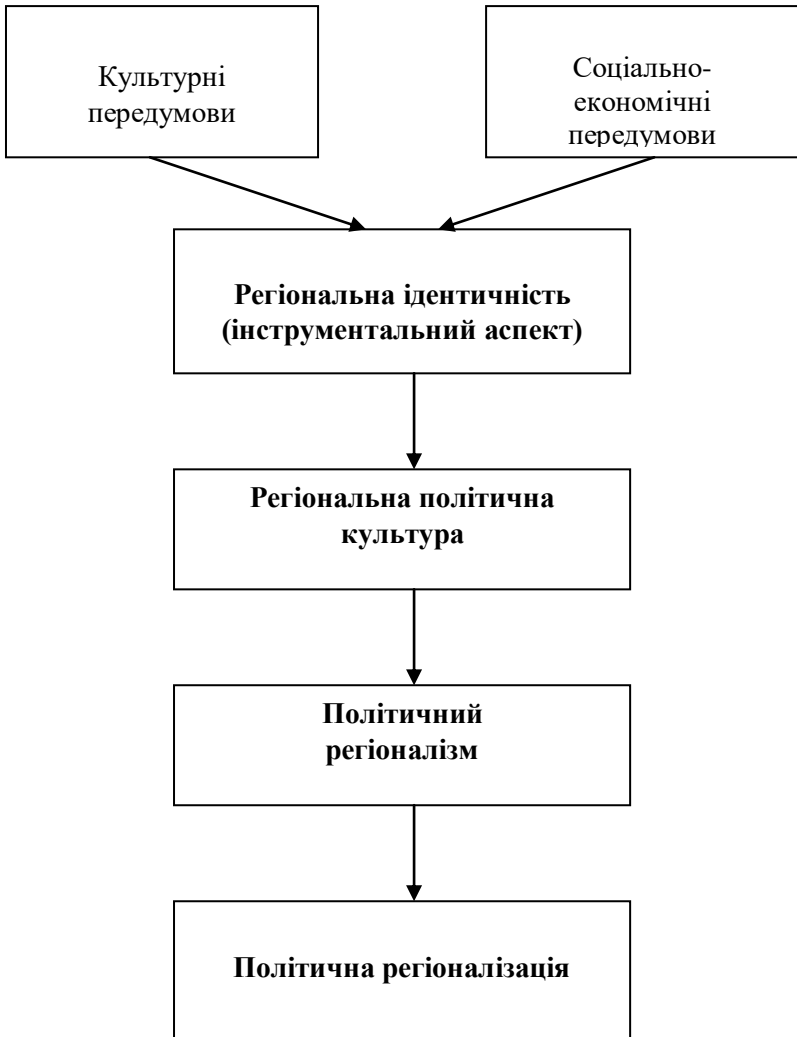
Типи держав за ступенем централізації влади

НАЙМЕНШИЙ СТУПІНЬ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

НАЙБІЛЬШИЙ СТУПІНЬ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Співвідношення регіональної ідентичності, регіональної політичної культури і політичного регіоналізму

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Деволюція – процес передачі повноважень від національного на регіональний рівень влади. Цим терміном позначають процес регіоналізації в англосаксонських країнах.

Державне управління регіонами – управлінська діяльність в адміністративно-територіальних одиницях, яка здійснюється через адміністрацію, призначену центральними органами влади.

Децентралізація – вид регіоналізації, який передбачає згідно з принципом субсидіарності значне розширення повноважень органів місцевого самоврядування.

Єврорегіон (європейський транскордонний регіон) – соціально-економічна система, що займає частину територій двох або кількох сусідніх держав і характеризується певною єдністю природної першооснови та/або розселення, трудових і культурно-побутових зв'язків населення, єдністю господарства та інфраструктури, а також нерідко історичних, етнічних і культурних традицій.

Іредентизм – ідеологія або рух, заснований на прагненні до возз'єднання або об'єднання в рамках однієї держави етнічних груп однієї і тієї ж національності, що проживають в різних державах, різновид націоналізму і національних рухів.

Комплементарність – один з базових принципів державної регіональної політики, що визначає характер державних субсидій як взаємодоповнюючий до заходів, що проводяться регіональною (місцевою) владою.

Консоціація (система співсуспільної демократії) – консенсусний метод врегулювання політичного конфлікту, що передбачає систему участі у владі всіх груп населення, кожна з яких має пропорційне представництво в уряді, право внутрішньогрупової автономії і право вето.

Місьцеве самоврядування – гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади вирішувати питання місцевого значення в межах існуючого державного законодавства.

«Політика вирівнювання» – політика перерозподілу бюджетно-податкових потоків з метою підтримки відсталих регіонів (де наявні низькі темпи соціально-економічного розвитку, або постраждали внаслідок природних лих тощо).

Політична регіоналістика – субдисципліна політичної науки, що вивчає закономірності соціально-політичної організації і розвитку регіонів.

Прикордонне (транскордонне) співробітництво – різновид міжнародного співробітництва регіонів, яке передбачає зміцнення економічних та соціокультурних зв'язків між суміжними (прикордонними) регіонами двох або кількох сусідніх держав і створення єдиної соціально-економічної системи з метою більш прискороного розвитку регіонів.

Принцип субсидіарності – принцип розмежування сфер компетенції між національною і регіональною (місцевою) владою, який передбачає делегування до центру тільки тих питань з повноважень регіону, які не можна вирішити на регіональному рівні.

Регіон – відносно самостійна політична система з досить широкою політичною компетенцією, яка охоплює одну або кілька областей (земель, провінцій, суб'єктів федерації та ін.) однієї країни або кількох країн, що зберігають свою незалежність і мають з певного кола питань спільні органи та здійснюють спільні повноваження і характеризуються спільною історико-культурною, економічною, географічною, політичною чи іншою специфікою.

Регіоналізація – процес перерозподілу владних компетенцій, передачі функцій від національного на регіональний рівень, поява і розвиток нових інституційних форм, що відповідають новій ролі регіонів.

Регіоналізм – стратегія регіональних еліт, спрямована на розширення ними своїх повноважень і прав регіону з метою підвищення статусу даного регіону; процес політичної і економічної мобілізації регіонів.

Регіональна ідентичність – притаманне мешканцям певного регіону відчуття єдності співтовариства, яке викликане спільністю економічних інтересів, соціальних орієнтацій, культурних пріоритетів. Це ідентичність середнього рівня самоідентифікації, що займає проміжне положення між локальною і національною ідентичностями.

Регіональна політика – сфера діяльності держави з управління політичним, економічним і соціальним розвитком країни в регіональному аспекті, що передбачає використання особливих соціально-економічних програм, спрямованих на вирішення проблем регіонів, на вирівнювання їх соціального і економічного рівнів.

Регіональна політична культура – субкультура національної політичної культури, яка відповідає регіональній стратифікації суспільства; сукупність політичних норм, цінностей, політичної поведінки населення певного регіону. Важливою умовою формування регіональної політичної культури є розвинена регіональна ідентичність.

Регіональний політичний конфлікт – відкрита форма протиріч у ситуації, коли принаймні однією з конфліктуючих сторін виступає регіон (регіони). Регіональні політичні конфлікти пов'язані з досягненням влади або її перерозподілом на користь регіону або зі зміною політичного статусу регіону.

Регіональний рівень влади – цілісна система місцевого (регіонального) управління, що реалізується через державне управління регіонами (державне управління на місцях) та місцеве самоврядування.

Сепаратизм – ідеологія або рух, заснований на прагненні відокремлення однієї частини держави від цілого.

Сецесія – розділення держави як територіальний метод врегулювання етнополітичного регіонального конфлікту.

Федералізм – політичний принцип, що фіксує відносини між центральними і регіональними органами влади, які побудовані на основі поділу влади і наявністю права на самоуправління для різних груп і територій в рамках однієї політичної системи.

Федерація – стійка нецентралізована форма державного устрою, за якої декілька держав (суб'єктів федерації), не втрачаючи державного суверенітету, об'єднуються в одній державі на засадах спільно виробленої конституції та низки домовленостей.

Декларація щодо регіоналізму в Європі

Передмова

Асамблея Європейських регіонів (АЄР) прагне до визнання регіоналізму не лише в Європейському Союзі, а й за його межами. У час посилення ЄС роль регіонів у процесі об'єднання набуває великого значення. Такі питання, як розширення відповідальності і співробітництво різних політичних рівнів, висуваються на перший план, при цьому субсидіарність стає основним принципом визначення ролі кожного з цих рівнів. Рух за регіоналізм потужний не лише в ЄС, а й за його межами. Цей рух посилює впевненість, що повноваження ЄС, держав-членів Союзу та регіонів доповнюють одні одних.

Регіони, федеративні держави й автономні утворення – це насамперед головні підвалини демократії; вони є опорою культурного різноманіття в Європі, основними партнерами в соціально-культурному розвитку. Ось чому саме ці суб'єкти мають взяти на себе відповідальність у таких сферах, як економіка (зайнятість), культура, захист довкілля, регіональне та загальнодержавне планування, здійснення наукових досліджень тощо.

Декларація щодо регіоналізму, яка була ухвалена АЄР, слугує регіонам надійним орієнтиром на шляху до розширення та поглиблення їхніх повноважень. Цей документ містить ті норми і стандарти, які визначають пріоритети та способи і засоби досягнення мети. Він не є хартією, що фіксує мінімум, за яким визнають регіон. Велика різноманітність регіонів в АЄР зумовлює наявність чималої кількості моделей і структур, що забезпечують регіональний розвиток. У Декларації щодо регіоналізму визначені напрями розвитку регіонів-членів АЄР. Таким чином, регіони підтверджують мету АЄР – посилення регіонального розвитку.

Стаття 1. Регіон: визначення та концепція.

1. Регіон – це територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому понятті на рівні, безпосередньо нижчому від загальнодержавного, та наділене політичним самоврядуванням.

2. Регіон визнається національною конституцією або законом, які гарантують його автономію, самобутність, владні повноваження та організаційний устрій.
3. Регіон має власну конституцію, статут автономії або інший закон, що є частиною загальнодержавної правової системи на найвищому рівні і визначають, якнайменше, його владні повноваження та устрій. Статус регіону можна змінити лише за узгодженням з регіоном. В одній державі регіони можуть мати різний статус відповідно до їхніх історичних, політичних, соціальних та культурних особливостей.
4. Регіон є виявом певної політичної самобутності, яка може набувати різних політичних форм, що відображають волю кожного регіону набувати таку форму політичної організації, якій він віддає перевагу. Регіон формує і фінансує власну адміністрацію та визначає свою представницьку символіку.

Стаття 2. Інституціональна організація.

1. Регіон має повний юридичний статус.
2. Базовий устрій регіону включає представницьку асамблею та виконавчий орган. Їх організація є виключним правом регіону.
- ...5. Представницька асамблея і виконавчий орган не підконтрольні органам центральної влади, що забезпечує вільне виконання регіональною владою своїх функцій.

Стаття 3. Повноваження.

1. Повноваження держави та регіонів розмежовуються національною конституцією або законодавством відповідно до принципів політичної централізації та субсидіарності. Згідно з цими принципами функції мають виконуватись на рівні, максимально наближеному до громадян.
2. За виконання національного законодавства, безпосередньо чи шляхом делегування, зазвичай несе відповідальність регіон.
3. Регіон відповідає за виконання всіх функцій, що переважно належать до регіонального відома.
4. Якщо держава має на регіональному рівні децентралізовану адміністрацію, то, щоб уникнути дублювання, вона передає службовий персонал та фінансові ресурси відповідним регіональним органам.
5. Регіони здійснюють передані їм повноваження на індивідуальній основі. У разі необхідності регіони однієї держави домовляються

про узгодження своїх дій у сфері їхньої специфічної компетенції. При цьому регіони виробляють необхідні процедури.

6. Рішення держави, що стосуються повноважень або інтересів регіонів, особливо їхнього фінансового стану, місцевих органів влади чи законодавчих повноважень регіонів, не можуть бути ухвалені без згоди цих регіонів.

Додаток до пункту 1 статті 3.

Приклади існуючих регіональних повноважень:

- Регіональна економічна політика,
- Регіональне планування, будівництво і житлова політика,
- Телекомунікації та транспортна інфраструктура,
- Енергетика й охорона довкілля,
- Сільське господарство та рибальство,
- Освіта на усіх рівнях, університети й науково-дослідницька робота,
- Культура та засоби масової інформації,
- Охорона здоров'я,
- Туризм, відпочинок і спорт,
- Поліція та громадський порядок.

Стаття 4. Фінансування

1. Регіон має фінансову автономію, достатні ресурси для цілковитого виконання своїх повноважень. Управління здійснюється за принципами економності, продуктивності, ефективного використання ресурсів, надання послуг громадянам і відкритості бюджетних рішень.
2. Основні принципи управління громадськими фінансами й розподілу прибутків, а також основні дії держави щодо керування регіональним бюджетом мають бути закріплені в національній конституції або законах. Регіони відіграють вирішальну роль у створенні законодавства стосовно фінансової сфери на національному рівні.

...

Стаття 7. Участь на загальнодержавному рівні.

1. Регіони відіграють відповідну роль у роботі законодавчих органів держави.
2. Держава в межах своїх повноважень координує участь регіональних інститутів у процесі ухвалення рішень на

державному рівні, якщо ці рішення впливають на повноваження регіонів.

3. Регіони беруть участь у створенні судових органів, відповідальних за вирішення спірних питань щодо розподілу повноважень між державою та регіонами. Розбіжності між регіонами й державою мають вирішуватися у судовому порядку або в арбітражі.

Стаття 8. Держава та регіони.

1. Відносини між державою і регіонами та між регіонами ґрунтуються на принципах взаємоповаги, співробітництва та солідарності. Регіони і держава мають сприяти взаємному співробітництву та утримуватися від дій, які спричиняють шкоду або обмежують здійснення повноважень на інших рівнях.
2. Державний контроль щодо регіонів має регулюватись національною конституцією або відповідним законодавством.
3. Регіонам має бути надане право на підписання договорів або укладання угод з іншими регіонами в межах однієї держави.
4. Адміністративні повноваження здійснюються регіонами і лише у виняткових випадках – державою.

Стаття 9. Регіони та місцеві органи влади.

1. Здійснюючи делеговані їм повноваження, регіони та місцеві органи влади співпрацюють на ґрунті взаємодовіри та відповідно до принципу субсидіарності. Регіони й місцеві органи влади мають вживати всіх необхідних заходів для сприяння їх співпраці з урахуванням контролю, який регіони можуть здійснювати щодо місцевих органів влади.
2. Необхідно консультуватись із місцевими органами влади, якщо на регіональному рівні здійснюються заходи, які торкаються компетенції або інтересів місцевих органів влади.

Стаття 10. Регіони та міжнародні відносини.

1. Регіони мають змогу діяти на міжнародному рівні. Вони можуть підписувати договори, укладати угоди або протоколи, які є міжнародними за характером, і узгоджувати ці питання з центральним урядом, якщо це передбачене в національному законодавстві.
2. Для реалізації спільних проєктів регіони здійснюють міжрегіональне внутрішнє та транскордонне співробітництво на двосторонньому й багатосторонньому рівнях.

3. Регіони мають право самостійно або разом з іншими регіонами засновувати свої представництва в інших державах або у відповідних міжнародних організаціях.
4. На доповнення до пункту 1 цієї статті, регіони беруть участь у міжнародній діяльності своєї держави відповідно до внутрішнього законодавства або у випадках, коли ця діяльність торкається їхніх повноважень чи життєво важливих інтересів.
5. Перед підписанням міжнародного договору, що стосується їхніх інтересів, регіони мають консультиватися з державою. Регіони беруть участь у підготовці та укладанні договору, який торкається їхніх повноважень. Така ж процедура встановлюється при підписанні внутрішніх договорів між державою й регіонами.

Стаття 11. Регіони та прикордонне співробітництво.

1. Регіони, що мають спільні кордони, здійснюють прикордонне співробітництво відповідно до внутрішнього законодавства та міжнародного права.
2. Для розвитку співробітництва між регіонами вони мають право в межах власних повноважень та з урахуванням внутрішнього законодавства і міжнародних договорів між державами укласти угоди про міжнародне співробітництво.
3. У правових межах кожної держави регіони мають право утворювати спільні дорадчі або виконавчі органи.
4. Діяльність цих органів регламентується процедурою відповідних судів так само, як і діяльність регіональних органів.

Декларація щодо регіоналізму в Європі // *Калитчак Р.* Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. – К.: Знання, 2007. – С. 254 – 264.

Елейзер Д.Дж. Порівняльний федералізм

Довгі роки федералізм вважався об'єктом, що не заслуговує уваги політологів, хіба що в якості системи взаємовідносин між урядами різних рівнів в особливих – федеративних – утвореннях, у першу чергу, в Сполучених Штатах. Однак останнім часом він перетворився у найважливішу проблему світової політики і, відповідно, політичної науки. Поняття «*федералізм*» має два значення. У вузькому розумінні він позначає взаємовідносини між різними урядовими рівнями, у більш широкому – поєднання самоуправління і дольового правління через конституційну співучасть у владі на сонові децентралізації.

ТИПОЛОГІЯ ФЕДЕРАЛІЗМУ

Стає все більш очевидним, що сам федералізм, якщо використовувати взятую з біології аналогію, є родовим поняттям і включає у себе кілька підвидів. Перший з них (саме його, як правило, мають сьогодні на увазі, коли говорять про федералізм) – *федерація* (federation) – представляє собою форму організації державної влади, головні принципи якої були сформульовані батьками-засновниками Сполучених Штатів у Конституції 1787 р. Федерація передбачає заснування єдиного центрального уряду, у межах охоплення якого формується політія, а одиниці, що її складають, отримують право, з одного боку, на самоуправління, з іншого – на співучасть у спільному конституційному управлінні утворенням у цілому. Повноваження центрального уряду делегуються йому населенням всіх одиниць, які складають політію. Він має прямий вихід на громадян країни і верховну владу у сферах, віднесених до його компетенції. Для розпуску федерації потрібна згода всіх або більшості одиниць, що входять у федерацію. До класичних сучасних федерацій можна віднести США, Швейцарію і Канаду.

Другий підвид – *конфедерація* (confederation) – був загально визнаною формою федералізму до 1787 р. При конфедеративному устрої одиниці, що об'єдналися, утворюють союз, але значною мірою зберігають свої суверенітет і законодавчі повноваження. Вони встановлюють і підтримують постійний

контроль над центральним урядом, який може досягти рівня простих громадян, тільки діючи через ці одиниці. Для виходу зі складу конфедерації якихось її членів не вимагається згоди інших – подібне право фіксується при підписанні первісної конституційної угоди. Класичні зразки конфедерації – Ахейський союз і Республіка Об'єднаних провінцій. Крайшим прикладом сучасної конфедерації може бути Європейський Союз.

Третій підвид – *федератизм* (federacy) – асиметричні взаємовідносини між федерованою державою і більш крупною федеративною державою. У цьому випадку основою підтримання союзу є збереження федерованою державою широкої внутрішньої автономії при відмові від деяких форм участі в управлінні федеративним утворенням. У Сполучених Штатах подібний устрій називається «співдружністю» («commonwealth»). Саме таким чином побудовані взаємовідносини цієї країни з Пуерто-Ріко і Гуамом.

Четвертий підвид – *асоційована державність* (associated statehood) – схожий з описаним вище тією ж мірою, якою конфедерація схожа з федерацією. І у тому, і в іншому випадку відносини асиметричні, але при асоційованій державності федерована держава меншою мірою пов'язана з федеративною державою, і в конституції, яка оформлює взаємовідносини сторін, як правило, передбачена можливість розриву існуючих між ними зв'язків при певних спеціально обговорених умовах. Подібного типу взаємовідносини встановлені між Сполученими Штатами, з одного боку, і Федерованими Штатами Мікронезії і Маршаловими островами – з іншого.

Крім вже названих, існують і інші – квазіфедеративні – форми, у тому числі:

- 1) *унії* (наприклад, Об'єднане Королівство Великобританії і Північної Ірландії);
- 2) *ліги* (наприклад, Асоціація держав Південно-Східної Азії);
- 3) *кондомініуми* (наприклад, Андорра під спільним протекторатом Франції і Урхельського єпископа (Іспанія);
- 4) *конституціональна регіоналізація* (наприклад, Італія);
- 5) *конституціональне самоуправління* (наприклад, Японія).

Кожна з даних форм або конкретних їх варіацій пропонує своє власне вирішення деяких специфічних проблем управління, що постають у цьому світі, але всі вони покликані знайти шляхи, що

дозволяють забезпечити поєднання єдиного управління поліцією в цілому з достатнім рівнем самоуправління її частин та/або добитися створення системи співучасті у владі з тим, щоб сприяти демократичному самоуправлінню всієї держави або її складових. У ХХ столітті (початок цьому процесу було покладено Жовтневою революцією в Росії) деякі тоталітарні режими, прагнучи зміцнити свою владу, скористалися тим, що вони назвали федералізмом, надавши мінімально необхідний рівень культурної автономії етнічним групам, що проживають на їх території. У наступні роки між дослідниками федералізму розгорнулися дискусії про те, чи є дійсні підстави розглядати подібні форми в рамках тоталітарних систем в якості федеративних. Частина вчених стверджувала, що оскільки за самою своєю суттю федералізм – це засіб зміцнення демократичного республіканізму, що передбачає розподіл влади, тоталітарні системи, невід’ємною рисою яких є неприйняття розподілу влади у будь-якій формі, не можуть бути по-справжньому федеративними. Інші, не заперечуючи справедливості подібних тверджень, доводили, що вплив федералізму, навіть якщо той був задуманий в якості ширми, надає певного роду інституціонально-конституційну силу місцевим етно-територіальним інтересам, дозволяючи їм зберігатися хоча б в обмеженому вигляді. Як показав подальший розвиток подій, правими були і ті, й інші.

Варто було впасти тоталітарним режимам, СРСР, Чехословаччина і навіть Югославія, де режим був відносно м’яким, розкололися, і принаймні у двох випадках з трьох цей розкол потяг за собою кровопролиття. У той же самий час формування на території утворень, що розвалилися, нових держав відбувалося в рамках встановлених раніше федеральних кордонів і подавалося як здобуття суверенітету і незалежності кожною з етнічних одиниць, яка входила у склад федерації. Безсумнівно також, що для встановлення та/або підтримки миру – принаймні в двох випадках з трьох названих – потребуються якісь альтернативні федералістські рішення.

Зі всього вище сказаного витікає, що у своїй основі федералізм – це питання взаємовідносин. Він втілюється в конституціях і інститутах, структурах і функціях, але в кінцевому результаті мають значення тільки взаємовідносини.

ЛІТЕРАТУРА**Основна**

1. Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология. Анализ и менеджмент. – М.: Дело, 2005. – 472 с.
2. Барыгин И.Н. Международное регионоведение. – СПб.: Питер, 2009. – 384 с.
3. Бусыгина И.М. Политическая регионалистика. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2006. – 280 с.
4. Гельман В., Рыженков С. Политическая регионалистика России: история и современное развитие // Политическая наука современной России: тенденции и развитие. – М.: ИНИОН, 1999. – С. 55-108.
5. Дергачев В.А., Вардомский Л.Б. Регионоведение. – М.: Юнити-Дана, 2004. – 464 с.
6. Калитчак Р. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. – К.: Знання, 2007. – 303 с.
7. Косов Ю.В., Фокина В.В. Политическая регионалистика. – СПб.: Питер, 2009. – 192 с.
8. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
9. Магомедов А.К. Мистерия регионализма (Правящие элиты и региональные идеологии). – М.: МОНФ; Издательский центр научных и учебных программ, 2000. – 224 с.
10. Медведев Н.П. Политическая регионалистика. – М.: Гардарики, 2002. – 176 с.
11. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. – К.: ІШЕНД, 2008. – 405 с.
12. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. М.І. Долішнього. – К.: Наукова думка, 2003. – 503 с.
13. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
14. Федерализм. Энциклопедический словарь. – М.: Инфра-М, 1997. – 288 с.
15. Шило В.Е. Канадский федерализм и международные отношения. – М.: Наука, 1985. – 192 с.

Додаткова

1. Барзилов С., Чернышев А. Регион как политическое пространство // Свободная мысль. – 1997. - № 2. – С. 3-13.
2. Береза А.В. Регіоналізм та регіоналізація: проблема теорії і практики // Трибуна. – 2006. - № 11-12. – С. 29-31.
3. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). – К.: Атіка, 2000. – 323 с.
4. Державне управління і місцеве самоврядування: Навч. посіб. / Колодій А.М., Олійник А.Ю. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 304 с.
5. Зюнова Т. От Европы государств к Европе регионов? // Полис. – 1999. - № 5. – С. 155-164.
6. Зуєва В.О. Політична регіоналістика: теоретико-методологічний аналіз // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 112-121.
7. Кинг П. Классифицирование федераций // Полис. – 2000. - № 5. – С. 7-18.
8. Кіш Є. Регіони Європи на початку ХХІ століття // Політика і час. – 2007. - № 1. – С. 33-35.
9. Клименко О. Регіональна політика України в сучасному вимірі // Політика і час. – 2005. - № 9. – С. 23-28.
10. Круглашов А. Від «Європи націй» до «Європи регіонів» // Політика і час. – 2003. - № 10. – С. 69-78.
11. Лысенко В.Н. Региональные конфликты в странах СНГ: опыт урегулирования // Полис. – 1998. - № 2. – С. 147-157.
12. Makeev S., Patrakova A. Региональная спецификация социокультурных различий в Украине // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. - № 3. – С. 109-125.
13. Михальченко М. Українська регіональна цивілізація // Політичний менеджмент. – 2003. - № 1. – С. 19-29.
14. Остром В. Смысл американского федерализма. Что такое самоуправляющееся общество. – М.: Арена, 1993. – 320 с.
15. Поліщук К. Державна регіональна політика: європейський досвід // Людина і політика. – 2002. - № 1. – С. 132-142.
16. Римаренко С. Регіоналізм та регіоналізація: питання типології // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К.: ІПЕНД, 2008. – Вип. 40. – С. 44-49.

17. Сергунин А.А. Проблемы и возможности регионалистики // Полис. – 1994. - № 5. – С. 149-151.
18. Стегній О.Г. Регіональний чинник розвитку політичної культури населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. - № 3. – С. 94-122.
19. Ступишин В.П. Самоопределение народов: традиции и действующее право // Общественные науки и современность. – 1994. - № 2. – С. 107-113.
20. Татаренко Т.М. Регіоналізм і його інтеграційний потенціал // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 73-80.
21. Туровский Р.Ф. Основы и перспективы региональных политических исследований // Полис. – 2001. - № 1. – С. 138-156.
22. Ушакова Ж.С. Основні підходи до дослідження регіоналізму як об'єктивного процесу сучасної світової політики // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – 2009. – Вип. 19. – С. 317-324.
23. Фарукшин М.Х. Субъекты федерации в международных отношениях // Полис. – 1995. - № 6. – С. 109-118.
24. Хенкин С.М. Федерализм: опыт российский и зарубежный // Полис. – 2005. - № 2. – С. 129-135.
25. Элейзер Д.Дж. Сравнительный федерализм // Полис. – 1995. - № 5. – С. 106-115.

Інформаційні ресурси

1. Грушкин Д.В. Право народов на самоопределение: идеология и практика: Материалы к семинару, 22-23 марта 1997 г., г. Москва. – М.: Звенья, 1997. – 48 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://library.khpg.org/files/docs/prava.pdf>
2. Каганский В. Регионализм, регионализация, пострегионализация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.archipelag.ru/ru_mir/ostrov-rus/rus-regions/region/
3. Кустарев А. Англия и Шотландия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.apn.ru/publications/print17294.htm
4. Мельник В., Скочиляс Л. Політична регіоналістика: предметне поле і теоретико-методологічні основи // Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. – 2002. – Вип.4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk4/Politologija/Melnyk_Skochyl

5. Миненков Г. Идентичность в политическом измерении. Аналитический ресурс «Наше мнение» [Электронный ресурс] / Г. Миненков. – Режим доступа: <http://www.nmnby.org/pub/051205/ident.html>
6. Миненков Г.Я. Политика идентичности: взгляд современной социальной теории [Электронный ресурс] / Г.Я. Миненков. – Режим доступа: <http://www.belintellectuales.eu/library/book/206/>
7. Сагитова Л.В. Региональная идентичность: социальные детерминанты и конструктивистская деятельность СМИ (на примере Республики Татарстан) [Электронный ресурс] / Л.В. Сагитова. – Режим доступа: <http://www.ethnonet.ru/lib/1003-01.html>
8. Шарий В. І. Глобалізація та регіоналізація місцевого розвитку як основні суперечливі фактори впливу на місцеве самоврядування [Електронний ресурс] / В. І. Шарий. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journal/dutp/2011_1/txts/Shariy.pdf.
9. Шевцова И.К. Феномен вынужденного регионализма в современной Европе: случай Валлонии [Электронный ресурс]: автореф. дисс...к.полит.н. / И.К. Шевцова. – Пермь, 2009. – 24 с. – Режим доступа: <http://www.identity.ucoz.ru/Avtoreferat/Avtoreferat-Shevtcova.doc>
10. <http://www.nbu.gov.ua> Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
11. <http://nplu.kiev.ua> Національна парламентська бібліотека України
12. <http://www.library.ukma.kiev.ua> Наукова бібліотека НаУКМА
13. <http://www.vusnet.ru/biblio/> Библиотека Русского гуманитарного университета
14. <http://www.e-lib.info> Електронна бібліотека
15. <http://www.lp-ua.info> Український соціально-гуманітарний науковий журнал «Людина і політика»

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

НАТАЛЯ ВІТАЛІВНА ГОРЛО

ОСНОВИ ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять
для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр»
напряму підготовки «Політологія»

Рецензент: *Ю.Г. Мальована*
Відповідальний за випуск: *Є.Г. Цокур*
Коректор: *Н.В. Горло*

Підписано до друку .06.2016
Формат 60x80 1/16. Папір офсетний. Друк лазерний.
Гарнітура Times. Умов. друк. арк. 0,9. Наклад 50 прим.

Друкарський салон «А+»
69095, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 92/9, тел. 787-66-77